

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ ПРАКТИК ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

І. В. Жадан, м. Київ

Проаналізовано результати емпіричного дослідження регіональних відмінностей комунікативних практик громадянської та національної самоідентифікації студентської молоді. Визначено факторні моделі смислових конструктів, які задають параметри самоідентифікування; виявлено регіональні особливості комунікативних практик, що зумовлюють процеси громадянської і національної самоідентифікації студентства. Встановлено, що базові смисли комунікативних практик молоді різних регіонів країни мають суттєві відмінності. У фокусі уваги молоді Центрального регіону – цілі громадянської ідентифікації, молодь Сходу обирає вектори самоідентифікації, у Північному регіоні зосереджені на національній ідентифікації, у Центральному і Південному – обговорюють ресурси громадянської ідентифікації та визначаються щодо ступеня громадянської активності і її наслідків. Комунікативні практики більшості респондентів репрезентовані смислами, характерними для першого (позначення ідентичності) і другого (символічного її осмислення) рівнів громадянської самоідентифікації. Смисли, що репрезентують третій і четвертий рівні самоідентифікації (конструювання умов та правил перетворення реальності і конструювання категорій та ідеалів, з якими особа себе ідентифікує), артикульовані у практиках схематично. Найвища частка респондентів із самоідентифікацією рівня позначення ідентичності (протоідентичність) на Півночі та Сході (відповідно 57 і 56 %), найменше представників цієї групи в Центральному регіоні (29 %). У кожному з регіонів визначено найменш артикульовані смисли громадянської та національної самоідентифікації.

Ключові слова: комунікативні практики, громадянська само ідентифікація, національна само ідентифікація.

Постановка проблеми. У ситуації, коли швидке реформування всіх сфер суспільного життя стає умовою збереження держави, актуалізується проблема чинників громадянської і національної самоідентифікації студентської молоді – соціальної групи, з активністю якої пов'язують надії на кардинальні зміни в суспільстві. Ідентифікаційні процеси студентства в різних регіонах країни істотно різняться, що опосередковано підтверджують результати досліджень політичної картини світу молоді [4]. Особливості самоідентифікації молоді різних регіонів країни, зумовлені відмінностями в смислах і цінностях, цілях і сенсах, моделях бажаного майбутнього та уявленнях про способи його досягнення, актуалізуються й увиразнюються в комунікативних практиках, трансформування яких, на

нашу думку, може бути дієвим інструментом зміни ціннісно-сміслових координат конструювання “можливих” і “неможливих” світів (прийнятих і неприйнятих для особистості інтерпретацій), наповнення досвіду молоді, розвитку її суб’єктності [2; 3]. Однак пошук механізмів застосування цього інструменту ускладнюється через неоднозначність дефініцій базових понять, невизначеність показників та індикаторів громадянської і національної самоідентифікації та очікувань щодо результатів ідентифікаційних процесів. Не розв’язавши ці завдання, неможливо дослідити специфіку регіональних відмінностей комунікативних практик громадянської та національної самоідентифікації студентської молоді і запропонувати адресні технології їх зміни.

Метою дослідження, результати якого представлені в цій статті, було виявлення основних смислових конструктів, які задають параметри самоідентифікування, та визначення регіональних особливостей комунікативних практик, що зумовлюють процеси громадянської і національної самоідентифікації студентства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирішуючи завдання нашого дослідження, ми спиралися на психологічні (Т. Ньюкомб, В. Уестлі – М. Маклін, Дж. і М. Рілі, Г. Малецке) та семіотичні (Р. Якобсон, Ю. М. Лотман, У. Еко, Н. О. Лук’янова), моделі комунікації, де центральними поняттями є поняття смислу (семантики), спільного смислу, творення спільного смислу, а комунікативний простір розглядається як простір інформаційно-сміслової, цілеспрямованої взаємодії суб’єктів комунікації для конструювання множини “значень”, що можуть бути об’єднані в єдине ціле. Взаємодія смислових конструктів комунікантів породжує простір інтерпретацій, результатом яких є виникнення нових асоціативних просторів (індивідуальних і колективних), конструювання нових смислів і пізнання реальності. Комунікативні практики, як способи інтерпретації (ре-конструювання) простору соціальних норм, систем цінностей і смислів, разом із символами, що їх репрезентують, супроводжують і забезпечують, задають координати самовизначення і самоідентифікації суб’єкта. Отож, дослідивши дискурси громадянської і національної самоідентифікації під кутом зору практик, заснованих на тих чи тих символічних конструктах, можна виявити особливості національної та громадянської самоідентифікації молоді в різних регіонах країни.

Базові поняття і теоретичну модель емпіричного дослідження з переліком показників громадянської та національної ідентифікації було представлено нами раніше [1]. У цій статті буде проаналізовано результати емпіричного дослідження регіональних особливостей комунікативних практик студентства, що зумовлюють його громадянську та національну самоідентифікацію.

Методика дослідження. Грунтуючись на визначених показниках [1] та результатах аналізу політичного дискурсу студентської молоді [4], ми сконструювали дослідницький інструментарій на основі методики семантичного диференціалу. Лист опитування містив 37 суджень, базові смисли яких репрезентували певні комунікативні практики. Респондентам пропонувалося за біполярною семибальною шкалою оцінити міру відповідності кожного із суджень їхнім уявленням про становище людини у світі та свою взаємодію з іншими, державою і владою.

В опитуванні взяли участь 250 студентів ВНЗ – по 50 осіб з 5 регіонів України (Центрального, Західного, Східного, Північного і Південного). За результатами кореляційного і факторного аналізу масивів даних кожного регіону було побудовано факторні моделі, які дають змогу скласти уявлення про особливості комунікативних практик, що зумовлюють громадянську та національну самоідентифікацію студентської молоді різних регіонів.

Результати дослідження. Для кожного з досліджуваних регіонів було побудовано шестифакторну модель, що репрезентує особливості структурування базових смислів комунікативних практик. Виділені фактори дістали назви відповідно до результатів семантичного аналізу суджень, що їх утворили. Регіональні факторні моделі свідчать про істотні відмінності практик, що зумовлюють громадянську і національну самоідентифікацію молоді різних регіонів країни (табл.).

У комунікативних практиках молоді *Центрального регіону* переважають смисли, які узагальнено можна позначити метафоричним висловом “Навіщо це мені (спільноті, країні)?”. Молодь визначається щодо значущих для неї особисто і суспільства в цілому *цілей*, які не можуть бути досягнуті без участі громадян (фактор 1). Серед таких цілей – контроль дій влади і відповідальність за свій політичний вибір, дотримання політичних прав і свобод, пріоритетність цінностей людини, еволюційний розвиток усієї країни, а не окремих її регіонів. А проте, розглядаючи ідентифікацію як *інструмент* досягнення зазначених цілей (фактор 2), студентство неоднозначно оцінює його ефективність. Понад 60 % опитаних мають побоювання з приводу того, що громадянська самоідентифікація не сприяє єдності в державі через виникнення великої кількості груп за інтересами. Респонденти неоднозначно оцінюють також потенціал регіональної громадянської активності через істотні відмінності інтересів і цінностей громадян у різних регіонах. Разом з тим переважна більшість студентів (понад 65 %) не погоджуються із спрощеним трактуванням громадянства як фіксації факту народження та проживання в країні і переконані в тому, що громадянська самоідентифікація є інструментом впливу на прийняття владних рішень і відповідальності за них, дотримання бала-

нсу свободи і захищеності, усвідомлення необхідності дотримання прав інших та власної спроможності впливати на життя людей. Молодь шукає *сенсу соціальних ідентифікацій* (фактор 3), намагаючись відповісти на питання “Що це мені дає (чи може дати)?”. Найбільш очевидною для респондентів Центрального регіону виявилась етнічна самоідентифікація (рідний дім, друзі дитинства, звичаї і традиції села, міста, регіону, моя країна, її народ, природа тощо). Значно менш одностайні опитані в баченні ідентифікації, зокрема ідеологічної, як механізму спрощення сприймання й оцінювання інформації. Немає консенсусу і щодо переваг (опозиції) індивідуалізації та ідентифікації. Утім, це не знецінює в очах молоді ідею самоідентифікації, без якої 60 % респондентів не уявляють майбутнього ні спільноти, ні держави. Практики, що репрезентують смисли *громадянської суб’єктності* молоді (фактор 4), загалом свідчать про консенсус молоді щодо цінності громадянської самоідентифікації як джерела нових смислів і цінностей. Молодь визнає, що активна участь у громадських справах є ознакою зрілості і громадську активність мають виявляти всі. Одностайне студентство і в розумінні пріоритетності цінностей особи над цінностями держави. Водночас ставлення до ідеологічних аспектів ідентифікації (фактор 5) молоді радше суперечливе. Це стосується як оцінки тоталітарних тенденцій крайніх ідеологій, так і впливу ідентифікації з будь-якою ідеєю на поведінку особи. Регіональна ідентифікація загалом однозначна: молодь пов’язує надії на реформування з місцевими ініціативами, аніж з діями центральної влади, – щоправда, зумовлено це впевненістю в тому, що люди вболівають більше за своє місто, ніж за країну. *Вектори політичного самоідентифікування* молоді Центрального регіону (фактор 6) різноспрямовані. Думки респондентів розбігаються як щодо доцільності підтримки місцевих та досвідчених кандидатів і регіональних політичних сил, так і щодо підтримки політичних сил, які прагнуть справедливості і дбають про людей.

Узагальнивши виявлені інтенції та смисли, репрезентовані комунікативними практиками молоді Центрального регіону, можна констатувати суб’єктну орієнтованість громадянської та національної самоідентифікації студентства: молодь не лише усвідомлює цінність для спільноти громадянської ідентичності, а й розуміє власні переваги й особистісні здобутки процесу ідентифікації. Водночас варто відзначити і недостатню артикульованість у комунікативних практиках розвивального потенціалу множинності цінностей, інтересів, активностей громадян. Потребують також артикулювання різні аспекти ідеологічної ідентифікації та питання співвідношення індивідуалізації й ідентифікації.

Базові смисли комунікативних практик громадянської та національної самоідентифікації студентської молоді різних регіонів країни (внесок фактора в сумарну дисперсію, у %)

Фактор	Центр 47,8	Схід 51,7	Захід 54,7	Південь 57,2	Північ 52,1
F1	цілі громадянської самоідентифікації (13,9)	вектори самоідентифікації (12,8)	ресурси громадянської ідентифікації (18,4)	ресурси громадянської ідентифікації (15,2)	цілі самоідентифікації (17,1)
F2	ідентифікація як інструмент (10)	громадянська суб'єктивність (10,6)	цілі ідентифікації (10,4)	цілі та моделі громадянської активності (10,8)	вектори ідентифікації (9,2)
F3	сенси соціальних ідентифікацій (7,4)	сенси ідентифікації (9,2)	політичні вектори самоідентифікації (7,6)	ідентифікація як інструмент (9,8)	сенси ідентифікації (8,0)
F4	громадянська суб'єктивність (5,8)	ідентифікація як інструмент (7,0)	локус відповідальності (6,8)	політична ідентифікація (8,3)	громадянська ідентифікація як інструмент (6,6)
F5	ідеологічна і регіональна самоідентифікації (5,5)	політична відповідальність (6,3)	соціальні ідентифікації (5,9)	ціннісні вектори ідентифікації (7,1)	політична ідентифікація (5,9)
F6	політичні вектори самоідентифікування (5,2)	регіональні відмінності (5,8)	ідентифікація як інструмент задоволення потреб (5,6)	очікування та застереження (6,0)	локус відповідальності (5,3)

Молодь *Східного регіону* зосереджена на обговоренні *векторів самоідентифікації* (фактор 1). Переважна більшість (близько 80 %) комунікантів схиляється до політичного вибору за раціональними критеріями (обирати тих, хто знає, як здійснити обіцяне, і вказує конкретні терміни виконання). Водночас кожен другий готовий проголосувати за політичну силу, орієнтуючись на її лідера, та віддає перевагу політичним силам, які

вже мають досвід управління державою. Тому задекларована раціональність видається сумнівною в ситуації реального вибору. Респонденти більше зацікавлені в комунікації з приводу проблем свого міста, аніж країни в цілому. Між еволюційним і революційним шляхами розвитку молодь частіше обирає перший (58 %). Майже половина опитаних обстоюють тезу про те, що індивідуалізація дає людині більше, ніж ідентифікація. Комунікативні практики, що репрезентують смисли *громадянської суб'єктності* (фактор 2) молоді Сходу, доволі контрверсійні. Це стосується і ставлення до громадянської активності як ознаки зрілої особистості, й уявлення про те, що таку активність має виявляти кожен, і розуміння того, що ідентифікація привносить у життя людини нові смисли та цінності. Близько 56 % респондентів сприймають громадянство лише як позначку в паспорті, що фіксує факт народження і/або проживання в країні (не погоджуються з цим близько 25 % опитаних у регіоні). Разом з тим близько 57 % студентів визнають, що громадяни поділяють відповідальність за країну з владою, яку обирають, та важливість усвідомлення належності до спільноти і держави для майбутнього і спільноти, і держави. *Сенс ідентифікації* (фактор 3) молодь вбачає у формуванні громадської думки та впливі на прийняття державних рішень, у забезпеченні дотримання політичних прав і свобод та пріоритетності цінностей особи, у можливості контролювати владу і впливати на події не лише у своєму регіоні, а й у країні. Молодь розглядає *ідентифікацію як інструмент* (фактор 4) задоволення потреб (відчуття захисту і підтримки, турботи з боку влади). Водночас особливості впливу ідентифікації на вибір моделей поведінки та сприймання і оцінювання інформації залишаються неусвідомленими. Практики обговорення проблем *політичної ідентифікації і відповідальності* (фактор 5) репрезентовані темами: наслідків ідентифікації з крайніми ідеологіями, що пов'язуються більшістю респондентів з тоталітаризмом; справедливості і турботи політиків про людей; відповідальності влади за все, що відбувається в державі. *Регіональна акцентованість* практик репрезентована фактором 6: молодь Сходу тяжіє до регіональної самоідентифікації, вважаючи відмінності цінностей і прагнень різних регіонів країни істотними. Кожен другий опитаний у регіоні переконаний, що люди не готові відмовитися від прав і свобод в обмін на порядок і стабільність, тоді як третина респондентів має протилежну думку. Ставлення молоді до підтримки місцевих кандидатів і місцевих політичних сил та оцінка можливостей місцевої і центральної влади змінити життя на краще суперечливі.

Узагальнений "семантичний профіль" практик молоді Сходу виглядає так: артикуляція векторів самоідентифікації здійснюється переважно в площині політичних, регіональних, еволюційних ціннісних смислів. Смисли громадянської суб'єктності артикульовані на рівні знакової, значно рідше – символічної репрезентації. Досить чітко, хоч і лаконічно, арти-

кулюються сенси самоідентифікації. Інструментальна функція громадянської самоідентифікації представлена в комунікативних практиках молоді Сходу однобічно – як інструмент задоволення потреб і захисту, а самоідентифікація з громадою як інструмент вибору позиції суб'єкта не артикулюється. Семантика відповідальності в практиках молоді Сходу представлена екстернальним локусом – активно артикулюються смисли турботи влади про людей та відповідальності політиків за все, що відбувається в державі. У комунікативних практиках увиразнені смисли регіональної самоідентифікації.

Комунікація молоді *Західного регіону* вибудовується навколо уявлень про *потенціал громадянської самоідентифікації* та міру громадянської активності особи (фактор 1). Респонденти усвідомлюють значущість громадянської самоідентифікації для спільноти та держави, а також для розвитку особистості, яка завдяки ідентифікації отримує відчуття захисту і надію на підтримку. Водночас понад третину студентів вважають громадянство лише позначкою в посвідченні особи, що фіксує факт народження і проживання в країні. Кожен другий опитаний не вважає громадянську активність особи індикатором її зрілості, а кожен четвертий переконаний, що виявляти її мають лише ті, хто має в цьому потребу. Близько третини респондентів висловлюють побоювання щодо негативного впливу тотальної громадянської самоідентифікації на збереження єдності в державі. *Ціннісними векторами самоідентифікації* (фактор 2) молодь Заходу вважає: прийняття державних рішень з урахуванням громадської думки, забезпечення пріоритетності цінностей і прав людини для держави та контроль влади і зміни на краще (переважно через активність у місцевих громадах). Фактор 3 репрезентований різноспрямованими *політичними векторами ідентифікації* молоді: частка тих, хто віддає перевагу політичним силам, які вже мають досвід управління державою, така ж як і тих, хто не погоджується з цим. Так само розділилися думки щодо тоталітарної спрямованості крайніх ідеологій та ставлення до підтримки на виборах місцевих кандидатів і регіональних політичних сил. Водночас більшість респондентів між еволюційним і революційним шляхами розвитку обирають еволюційний і вважають, що справжня свобода можлива лише за умови дотримання прав інших. Молодь Заходу скоріше готова брати на себе *відповідальність* за події в державі – лише 30 % опитаних покладають всю відповідальність на владу (фактор 4). При цьому понад 44 % респондентів орієнтуються в політичному виборі на лідера. Фактор 5 репрезентований смислами, що утворюють простір *соціальних ідентифікацій*. Кожному другому опитаному ближча регіональна ідентифікація (ще 38% віддають перевагу ідентифікації з державними цінностями). Водночас переважна більшість опитаних усвідомлює, що відмінності різних регіонів не такі істотні, як вважають політики, і в окремому регіоні люди не

можуть заможнo жити, а тому слід дбати про облаштування всієї країни. Понад 40 % опитаних не мають застережень щодо ідеологічної ідентифікації (лише 24 % вважають, що вона звужує вибір моделей поведінки). Молодь Заходу впевнена у своїй спроможності впливати на життя й одним із засобів такого впливу вважає ідентифікацію, яка, на думку 42 % опитаних, дає людині більше, ніж індивідуалізація (протилежної думки дотримуються 36 % респондентів). Молодь Заходу розглядає самоідентифікацію як *інструмент* (фактор б) забезпечення прав і свобод особистості, а також спрощення сприймання й оцінювання інформації.

Отже, студентська молодь Західного регіону загалом усвідомлює потенціал та інструментальні можливості громадянської самоідентифікації, визначає ціннісні вектори і розуміє значущість громадянської самоідентифікації для особистості, спільноти та держави. А проте змісли громадянської активності особистості артикульовані недостатньо – молодь не бачить сенсу у власній громадянській активності і знаходить аргументи на користь такої позиції. Неготовність до участі у вирішенні проблем громади виявляється також у політичному ідентифікуванні молоді: декларуючи готовність відповідати за державу, більшість респондентів роблять вибір на користь відомих політичних сил та лідерів. Студентам Західного регіону ближча регіональна самоідентифікація, позитивним є і ставлення до ідеологічної самоідентифікації.

Базові змісли комунікативних практик студентства *Південного регіону*, як і молоді Заходу, відображають спроби знайти відповіді на питання щодо *ресурсів громадянської самоідентифікації* та визначення міри власної громадянської активності (фактор 1). Більшість молоді Півдня сподівається на те, що усвідомлення громадянства привнесе в її життя нові змісли і цінності, сприятиме становленню держави та розвитку спільноти. Достатньо чітко артикульована тема відповідальності громадян за країну і владу, яку вони обирають. Більше половини респондентів вважають участь у громадських справах ознакою зрілості особистості, а громадянську активність – обов'язковою для всіх. Водночас більше третини опитаних Південного регіону артикують позицію рівня протоідентичності, стверджуючи, що громадянство – лише фіксація факту проживання в країні. *Цілі громадянської активності* (фактор 2) у практиках молоді Півдня репрезентовані цінностями людини та свободою інших. Індивідуалізація видається молоді Півдня більш перспективною, ніж цінності ідентифікації. Респонденти готові до вирішення маленьких справ на рівні регіону, однак не налаштовані підтримувати місцевих кандидатів і місцеві політичні сили. Студентство розглядає *самоідентифікацію як інструмент* (фактор 3) формування громадської думки та впливу на прийняття рішень і переконане у власній спроможності впливати на своє життя. Водночас вплив ідентифікації на сприймання й оцінювання інформації для більшос-

ті опитаних не очевидна. Сенси *політичної ідентифікації* молоді Півдня (фактор 4) радше невизначені: думки щодо підтримки політичних сил з досвідом управління державою та прийняття відповідальності за свій вибір розбігаються. Натомість однотайність виявляється в орієнтації на лідера при голосуванні за політичну силу. Молодь Півдня має ілюзії щодо можливості створення “оази” гарного життя в окремому регіоні. *Ціннісні вектори ідентифікації* молоді (фактор 5) репрезентовані смислами свободи (як можливості самостійно приймати рішення і діяти), ідеями справедливості і турботи політиків про людей, прав людини та політичних прав і свобод, почуттями до рідного дому, друзів дитинства, звичаїв і традицій. Респонденти не пов’язують громадянську самоідентифікацію із забезпеченням потреби в порядку і стабільності, віддаючи перевагу потребам дотримання прав і свобод та цінностей особи (фактор 6). Очікування щодо змін на краще пов’язують із центральною владою. Висловлюються також побоювання щодо негативних наслідків виникнення великої кількості громадських об’єднань для єдності в державі.

Отже, у комунікативних практиках молоді Південного регіону досить чітко артикульовані ресурси, цілі та цінності громадянської самоідентифікації. Водночас інструментальна функція самоідентифікації, зокрема такі її аспекти, як спрощення сприймання і переробки інформації, не усвідомлюється студентством. Політична ідентифікація асоціюється в молоді з національною та громадянською, однак сутність цього взаємозумовлення молоддю не відрефлексована. Недостатньо артикульовані також механізми впливу великої кількості об’єднань громадян на становлення політичної нації.

Комунікація молоді *Північного регіону* зосереджена на *цілях громадянської ідентифікації* (фактор 1). Більшість респондентів погоджуються з доцільністю підтримки на виборах місцевих кандидатів і політичних сил, особливо тих, що прагнуть справедливості і дбають про людей. Очікування щодо змін на краще молодь пов’язує з вирішенням локальних проблем у місцевих громадах і сподівається на те, що в окремому регіоні можна заможно жити, а отже і не переймається облаштуванням усієї країни. Серед позитивних моментів ідентифікації відзначаються спрощення сприймання й оцінювання інформації та можливість контролю влади. Думки респондентів щодо здатності громадянської самоідентифікації привнести в життя нові смисли і цінності діаметрально протилежні. Так само неоднозначно поставились опитувані до того, щоб оцінювати рівень зрілості особистості за ознакою участі в громадських справах. Переважає частка тих, хто між регіональною і загальнодержавною ідентифікацією обирає першу (фактор 2). Більшість респондентів підтримують політичні сили, які вже мають досвід управління державою. Кожен другий опитаний у Північному регіоні вважає, що громадську активність мають виявляти

всі, оскільки кожен сам визначає своє життя. Комунікація з приводу можливих *векторів ідентифікації* (фактор 3) розгортається навколо: а) способів прийняття державних рішень (більшість вважає, що вирішальною має бути думка громади); б) переживань, пов'язаних з національною належністю та етнокультурними відмінностями; в) критеріїв політичного вибору (більшість орієнтується на лідера політичної сили); г) переваг індивідуалізації та ідентифікації (переважає думка про перспективність ідентифікації). *Інструментальна* функція ідентифікації респондентами Північного регіону не артикульована (фактор 4). Понад 57 % опитаних вважають, що громадянство – лише позначка в посвідченні особи, яка фіксує факт народження і проживання в країні. Молодь також не розглядає громадянську ідентифікацію як основу виникнення великої кількості груп за інтересами і не вважає, що ідентифікація звужує вибір моделей поведінки й обмежує свободу. При цьому громадянська ідентифікація пов'язується із захистом прав людини та політичних прав і свобод, можливістю самостійно приймати рішення і діяти. У комунікативних практиках молоді артикулюється тема раціонального політичного вибору і пріоритетності цінностей людини для держави. Водночас ставлення до крайніх ідеологій суперечливе (фактор 5). Тема *відповідальності* в практиках молоді Північного регіону пов'язана з уявленнями про умови утвердження свободи і її цінність для особи (фактор 6). Більшість респондентів не згодні з тим, що відповідальність за все, що відбувається в державі, несе влада, не готові відмовитися від прав і свобод в обмін на порядок і стабільність та усвідомлюють необхідність дотримання прав інших.

Комунікативним практикам молоді Північного регіону властиве яскраво виражене регіональне “забарвлення” – у трьох перших факторах акцентується пріоритетність “регіонального”. Натомість смисли і цінності громадянської ідентифікації артикульовані схематично. Визнаючи той факт, що ідентифікація спрощує роботу з інформацією, молодь не погоджується з потенціалом громадянської ідентифікації у творенні нових смислів і цінностей, не вважає громадянську активність індикатором зрілості особистості тощо. З огляду на це закономірною є критично велика частка тих, хто сприймає громадянство лише як позначку в посвідченні особи, що фіксує факт народження і проживання в країні.

Висновки:

1. Базові смисли комунікативних практик молоді різних регіонів країни мають суттєві відмінності. У Центральному регіоні молодь шукає відповідь на питання “Навіщо це мені (спільноті, країні)?”, на Сході – обирає вектори самоідентифікації, на Півночі – віддає перевагу регіональній ідентифікації, у Центральному і Південному регіонах – обговорює ресурси громадянської ідентифікації та визначається щодо міри громадянської активності та її наслідків.

2. Респондентів із самоідентифікацією на рівні знакової репрезентації (протоідентичність) найбільше виявилось у Північному та Східному регіонах (відповідно 57 % і 56 %), найменше – у Центральному (29 %). На Заході і Півдні таких дещо більше третини.

Література

1. *Жадан І. В.* Емпіричне дослідження особливостей громадянської та національної самоідентифікації молоді: базові поняття та показники / І. В. Жадан // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей – Київ : Міленіум, 2017, – Вип. 39 (42). – С. 60–68.
2. *Лукьянова Н. А.* От знака к семиотическим конструктам коммуникативного пространства : монография / Н. А. Лукьянова ; Нац. исслед. Томский политехн. ун-т. – Томск : Изд-во Томского политехн. ун-та, 2010. – 245 с.
3. *Маричева А. В.* Дискурсивные аспекты конституирования субъектности личности / А. В. Маричева // Проблемы сучасної психології : зб. наук. праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту імені Івана Огієнка, Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2014. – Вип. 24. – С. 511–520.
4. Політична картина світу студентської молоді: психологічні проблеми формування : монографія / В. Д. Бондаренко, І. В. Жадан, С. І. Позняк та ін. ; за ред. В. Д. Бондаренка, І. В. Жадан ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. – Київ : Міленіум, 2017. – 264 с.

References

1. Zhadan, I. V. (2017). Empirical study of peculiarities of youth civic and national self-identification: basic concepts and indicators]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii* [Scientific Studies in Social and Political Psychology], 39 (42) (ukr).
2. Lukyanova, N. (2010). *От знака к семиотическим конструктам коммуникативного пространства* [From the sign to semiotics constructs of communicative space]. Tomsk: Publ. of Polytechnic University (rus).
3. Maricheva, A. V. (2014). Diskursivnyye aspekty konstituirovaniya sub'yektnosti lichnosti [Discursive aspects of constituting of sub'yektnosti personality]. *Problemy suchasnoi psykholohii* [Problems of Modern Psychology] (pp. 511–520). Kamianets-Podilskiy: Aksioma Publ. (rus).
4. Bondarenko, V., Zhadan, I. and Poznyak, S. (2017). *Politychna kartyna svitu student'skoi molodi: psykholohichni problemy formuvannia* [Political picture of the world of student youth: psychological problems of formation]. Kyiv: Milenium Publ. (ukr).

Жадан І. В. Региональные особенности коммуникативных практик гражданской и национальной самоидентификации студенческой молодежи

Проанализированы результаты эмпирического исследования региональных различий коммуникативных практик гражданской и национальной самоидентификации студенческой молодежи. Определены факторные модели смысловых конструкций, задающих параметры самоидентификации; выявлены региональные особенности коммуникативных практик, обуславливающие процессы гражданской и

национальной самоидентификации студенчества. Установлено, что базовые смыслы коммуникативных практик молодежи разных регионов страны имеют существенные различия. В фокусе внимания молодежи Центрального региона – цели гражданской идентификации, молодежь Востока выбирает векторы самоидентификации, в Северном регионе сосредоточены на ценностях региональной самоидентификации, в Центральном и Южном – обсуждают ресурсы гражданской идентификации и определяются относительно целесообразности степени гражданской активности и ее последствий. Коммуникативные практики большинства респондентов ретранслируют смыслы, характерные для первого (обозначение идентичности) и второго (символическое ее осмысление) уровней гражданской самоидентификации. Смыслы третьего и четвертого уровней самоидентификации (конструирование условий и правил преобразования реальности и конструирования категорий и идеалов, с которыми личность себя идентифицирует) артикулированы в практиках схематично. Самая высокая доля респондентов с идентификацией уровня обозначения идентичности (протоидентичность) на Севере и Востоке (соответственно 57 и 56 %), меньше всего представите лей этой группы в Центральном регионе (29 %). В каждом из регионов определены наименее артикулированные смыслы гражданской и национальной самоидентификации.

Ключевые слова: коммуникативные практики, гражданская самоидентификация, национальная самоидентификация.

Zhadan I. V. Regional features of the student communication practices of civic and national self-identification

The article is devoted to the analysis of the empirical study of the regional differences in the student communication practices of civic and national self-identification. It presents the factor models of the semantic constructs that define self-identification parameters, and outline regional peculiarities of the communication practices that determine student civic and national self-identification processes. It is proved that the basic meanings of the youth communication practices in different regions of the country substantially differ. The youth of the central region focuses their attention on the aims of civic identification; the youth of the east chooses vectors of self-identification, the youth of the northern region concentrates on the regional identification; their fellow students in the central and southern regions discuss resources of civic identification and determine the degree of civic participation and its consequences. Communication practices of the majority of the respondents are represented by the meanings characteristic of the first (identity marking) and the second (symbolic comprehension) levels of civic identification. The meanings representing the third and fourth levels of self-identification (construction of categories and ideals which individuals identify themselves with and construction of conditions and rules of transforming the reality) is articulated in practice schematically. The number of respondents with the identity marking self-identification (protoidentity) is bigger in the north and the east (57 and 56 % accordingly); the smallest number of this group representatives can be found in the central region (29 %). The author identifies the least articulated meanings of civic and national self-identification in every region.

Key words: communication practices, civic self-identification, national self-identification.